

ABORDAREA PSIHOLOGICĂ A COMPORTAMENTELOR DE DOPAJ LA SPORTIVI

Cîrlan Tudor, Antrenor Emerit al Republicii Moldova
Avornic Dumitru, Antrenor Emerit al Republicii Moldova
Zgardan Roman, Antrenor Emerit al Republicii Moldova

Fenomenul consumului de substanțe interzise în rândul sportivilor, care intenționează să crească în mod artificial performanța lor își are originile în timpuri străvechi și este o prezent în toată lumea, fiind susținut și alimentat de sportul de performanță, atât de comercializat și mediatizat. Cercetarea de față se bazează pe faptul că, în conformitate cu psihologia umană, individul este liber și capabil să ia decizii legate de propria sa viață și să se autoguverneze. Deși fiecare individ este unic, el trăiește într-o colectivitate, care este la rândul ei unică. Din sinteza celor două sisteme rezultă un comportament specific al atletului individual, care trăiește situații specifice activităților sportive. Eforturile întreprinse de militanții pentru un sport curat și cele de perspectivă trebuie să se bazeze pe o bună cunoaștere a trăsăturilor de personalitate ale sportivilor și a impactului anturajului asupra lor. Pe aceste baze ar trebui dezvoltate toate activitățile educaționale care urmăresc reducerea și eradicarea dopajului în toate sporturile.

Factorii de risc sunt evenimentele sau variabilele care ar putea facilita apariția unei tulburări sau a unui comportament nedorit, și nu unul funcțional, aberant și antisocial. Corelația dintre astfel de variabile și un comportament deviant nu are un caracter cauzal. Atunci când apare o tulburare sau o disfuncție, ar trebui să se dezvolte o analiză de caz și să fie implementate acțiunile de prevenire.

Cunoscând un anumit tip de comportament sau personalitate, factorii educaționali (școală, familie, antrenori, medici) au posibilitatea să intervină pentru a implementa măsuri de protecție și prevenție. În general, atunci când apare o disfuncție somatică sau psihică, se presupune că sunt implicați mulți factori, cu o acțiune sumativă și cu diferite ponderații. Factorii pot fi genetici sau pot avea legătură cu trăsăturile individuale și stilul de viață. În viața de zi cu zi, sunt invocați factori de risc, cum ar fi tutunul, alcoolul, consumul exagerat de alimente ca fiind cauza unor tulburări. Există oameni care trăiesc mult, în ciuda faptului că nu respectă regulile de igienă. Cu toate acestea, statisticile exprimă cât de corect este de a asocia o anumită tulburare cu factorii igienici menționați mai sus.

Factorii de risc sunt variabile asociate riscului, în termeni de probabilitate, în care una sau mai multe variabile, în anumite circumstanțe, pot fi stimulente pentru un comportament deviant, cum ar fi utilizarea substanțelor interzise în rândul sportivilor.

Riscul în sport. Unele sporturi de performanță sunt, prin definiție, caracterizate prin riscuri potențiale de accidentare și accidente, uneori cu grad de severitate mare. Pe de o parte, există sporturi denumite „dure”, cum ar fi fotbalul, rugby-ul, kick-box-ul. Pe de altă parte, există sporturi extreme, practicate în natură, în condiții de incertitudine, cum ar fi deltaplanorismul, alpinismul solitar, motociclismul, schiul și schiul alpin. Este clar că multe traume caracterizează activitatea sportive în general, și din cauze subiective, legate de factori psihici, cum ar fi dificultatea de concentrare, impulsivitate, hiperexcitarea, subevaluarea situațiilor sau a adversarilor, iraționalitatea etc. De regulă, majoritatea sportivilor consideră hiperexcitarea o stare destul de neplăcută.

Realitatea arată că în sport există sportivi caracterizați ca dispuși să trăiască experiențe emoționante și interesante și să riște. Toți acești sportivi fac parte din categoria sportivilor cu motivație înaltă de realizare sau motivație paratelică. În starea paratelică, comportamentul tinde să fie orientat spre prezent și este preocupat de plăcerea senzației imediate, de obicei de intensitate ridicată. Sportivii caută sau chiar provoacă stări de excitație ridicată, ca surse de plăcere. Principalele trăsături de personalitate sunt să caute riscul, să accepte riscul și să provoace și să caute un nivel înalt de excitație. O bine-cunoscută cascadoare franceză a anilor 50 (Apter) ai secolului trecut a descris sentimentele de curaj și frică pe care le-a simțit și le-a documentat în cartea sa „Riscul este meseria mea” (1971). Apter descrie acest tip de comportament în teoria inversării drept "gradul de intensitate motivațională pe care un individ experimentează inconștientă la un moment dat." O excitație simțită, strâns legată de excitația fiziologică.

Cele două stări, curajul și frica co-există în pereche ca opoziții, descrise ca un sistem bistabil. În sistemul bistabil, un individ poate prefera să se afle într-una sau alta din aceste stări fenomenologice stabile. Una dintre aceste stări meta-motivaționale sunt stările pereche - telică și paratelică. În starea telică, subiectul este orientat spre anumite scopuri proiectate în viitor. În starea paratelică, subiectul este orientat spre prezent și interesat de plăcerea unei senzații imediate, în mod normal intense. Raportând cele două state la nivelul înalt sau scăzut de activare, autorul subliniază exact excitația emoțională, emoția produsă de situațiile cu risc ridicat în care activarea subiectului (contextul, motivația) este ridicată, prezentate în Tabelul 1.

Tabelul 1. Relația dintre stările meta-motivaționale telică și paratelică și nivelul preferat de activare (sursa: Bouet, M. *Les motivations des sportifs*)

	Starea telică	Starea paratelică
Activare înaltă	Neplăcută (anxietate)	Plăcută (excitare)
Activare scăzută	Plăcută (relaxare)	Neplăcută (plictiseală)

Majoritatea sportivilor cu o astfel de motivație sunt conștienți de pericolul posibil și stabilesc comportamentul cel mai potrivit situațiilor. Cauza unor leziuni poate fi o asociere imprevizibilă a evenimentelor cu un efect negativ.

Motivele subiective pot fi influențate de mecanisme inconștiente (apărare, suprimare, sublimare), informațiile primite fiind investite cu semnificații diferite, părtinitoare. Comportamentul de risc poate fi determinat printr-o estimare conștientă sau un motiv latent profund (supra compensare, dependență). Soluțiile considerate cele mai bune pe o anumită dimensiune temporală nu sunt determinate.

Riscul psihologic este aprecierea și sensibilizarea probabilității de succes sau eșec într-o situație periculoasă, cu trăsături imprevizibile, când comportamentul decizional al subiectului denotă că se simte responsabil pentru acțiunea sa. Decizia de risc se opune deciziei hedoniste de a evita pericolul.

Concluzia celor expuse mai sus este că, în rândul populației mari de sportivi, există unii indivizi ale căror trăsături de personalitate sunt legate de căutarea senzațiilor extreme și de risc ridicat. Aceste trăsături sunt factori predictibili pentru un comportament hiperactiv agonist, cu excitare ridicată.

Riscul de a adopta unele atitudini anti-sport. „Nimic aventurat, nimic câștigat” poate fi sloganul unor sportivi care doresc să câștige competiția indiferent de costuri. În cazul în care sportivii presupuși de a fi expuși riscului de utilizare a substanțelor interzise pentru a crește în mod nefiresc performanța, definiția lui Paul Popescu-Neveanu cu privire la starea acestora este: „concept care caracterizează comportamentul decizional apărut într-o situație incertă care poate implica pericol și eșec”.

A căuta riscul este o trăsătură specială a multor sportivi de elită. Este o atitudine de a face față unei „provocări” impuse de natură sau de starea tehnologică și artificială a spațiului, timpului și barierelor psiho-comportamentale, iar în cazul celor care tind să folosească dopajul, sunt frustrările acestor interdicții.

Sportivii care utilizează substanțe dopante riscă sancțiuni administrative severe atunci când sunt prinși printr-un control antidoping (ineligibilitate pentru o perioadă de timp sau chiar ineligibilitate pe viață). Întrebarea este de ce unii sportivi manifestă atitudini favorabile față de utilizarea substanțelor interzise, de ce acceptă concurenții care utilizează dopajul, de ce folosesc astfel de practici?

De obicei, căutăm explicația în motivarea acestui comportament, în mecanismele psihologiei motivației specifice sportului, în mecanismele cognitive ale deciziei, precum și în factorii care o determină. Este mai dificil să cunoaștem bine cauzele, deoarece este evident că există mulți factori implicați în acest fenomen: factori individuali, colectivi-sociali, culturali și situaționali.

Mai multe cercetări empirice au fost realizate în ultima perioadă în domeniul antidoping, enunțând răspunsuri la probleme specifice instituțiilor responsabile și la perspectivele unor acțiuni mai eficiente de luptă împotriva utilizării fenomenului de substanțe interzise. În căutarea unui răspuns la întrebarea de cercetare a studiului de față, este utilizată ca bază ideea că sportivul, ca individ, este unic, iar grupul din care face parte este, de asemenea, unic.

În același timp, subliniem faptul că nu se pot efectua studii experimentale în dopaj pentru a afla cota de risc (îmbolnăvirea și sancționarea), deoarece nu se pot efectua experimente pe persoane care nu folosesc centura de siguranță pentru a afla cota de rănire sau deces. Drept urmare, cercetările psihologice și pedagogice se limitează la studii de caz și sondaj.

BIBLIOGRAFIE

1. ATKINSON, J. W. Motivational determinants of risk-taking behavior. *Psychological Review*. 1957, 64(6, Pt.1), 359–372. <https://doi.org/10.1037/h0043445>.
2. BOUET, M. *Les motivations des sportifs*. Paris, Edit. Universitaires, 1969.
3. EPURAN, M. *Modelarea conduitei sportive*. București: Editura Sport – Turism, 1990, p. 9 –195.
4. EPURAN, M. Factori de risc/Risc Factors. In: *Sport curat/Clean Sport*, 2007.